

Богларка ШАЛАЇ,
науковий співробітник Інституту
суспільних досліджень ТАРКІ

Крістіна ЛА-ТОРРЕ,
науковий співробітник Інституту
суспільних досліджень ТАРКІ

Мартон ГЕРО,
кандидат технічних наук, науковий співробітник
Інституту суспільних досліджень ТАРКІ

Іштван МІЧІНАЙ,
науковий співробітник Інституту
суспільних досліджень ТАРКІ

МЕТОДИ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДВОХ КОРДОНІВ В УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКО- СЛОВАЦЬКОМУ ПРИКОРДОННІ

На підставі результатів двох досліджень, проведених на угорсько-українсько-словацькій території з потрійним кордоном, ми спробували виявити соціальні процеси в регіоні, особливо вплив кордону на жителів. Крім того, метою дослідження був розгляд транскордонних мереж і відмінностей між угорсько-словацьким та угорсько-українським кордонами. Мета роботи є двоякою. По-перше, це репрезентація міграції і пов'язаних з мережею результатів минулого прикордонного проекту (Кордон як складна система¹), по-друге – представлення методів, які використовуються і вдосконалюються в нашому нинішньому дослідженні (EUROBORDERREGION).²

Ключові слова: угорсько-українсько-словацька територія з потрійним кордоном, методологія, мережа, міграція, молодь, формування доходів.

¹ Поле досліджень проекту “Кордон як складна система” було частиною програми “За знання за європейською шкалою WES”, підтриманої Європейським Союзом і фінансованим спільно з Європейським соціальним фондом (№ угоди гранту TAMOP 4.2. 1/B-09/1/KMR-2010-0003)<http://kp.elte.hu/nagy-rendszerek/kutatocsoportok/a-hatar-mint-komplex-rendszer-1>

² <http://euborderregions.eu/en>

Деякі результати проекту “Кордон як складна система”

Влітку 2011 р. університет Етвоша Лорана (Будапешт) провів дослідження на території українсько-словацько-угорського потрійного кордону з використанням як кількісних, так і якісних методів. У нашому викладі ми підбиваємо підсумки трьох підтем: вплив кордону на організаційні мережі, особливості формування доходів за кордоном і сприйняття кордону учнями.

Мости та бар’єри: вплив кордону на організаційні мережі

Дані були зібрані персоналом і в телефонних інтерв’ю, використовуючи ефект снігової кулі. Весь набір даних містить 208 опитуваних, номінованих 60 організаціями. Загалом за результатами даних більшість організацій належать державі (56%) і знаходяться в Угорщині (51%). У першій таблиці, як показано нижче, розподіл організацій за секторами схожий в цих трьох країнах.

Актори (близько 55 відсотків) в основному державні організації, в той час, як лише 16-17 відсотків опитуваних працюють у сфері бізнесу. Ми зазнали невеликої різниці в пропорціях між цивільними організаціями і церквою: Україна представляє більше релігійних діячів, але менше громадських організацій в мережі.

Таблиця 1
Організації за секторами і країнами, % (N)

	Державні	Приватні	НУО	Релігійні	Сума
Угорщина	(60) 56	(18) 17	(25) 24	(4) 4	(107) 100
Словацьчина	(21) 53	(6) 15	(9) 23	(4) 10	(40) 100
Україна	(33) 59	(9) 16	(7) 13	(7) 13	(56) 100
СУМА	(114) 56	(33) 16	(41) 20	(15) 7	(203) 100

Мережа складається з одного великого (162 дійових осіб, 78%) і шести менших компонентів. Представлений тільки один однонаціональний компонент. У цій мережі відносини зосереджені в опитуваних організаціях і утворюють форму зірки. Представлено лише кілька замкнутих фігур (наприклад, триплети та заскочки).

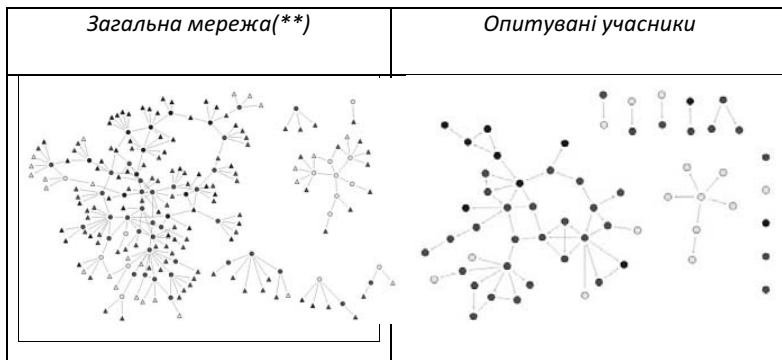

Рис. 1. Загальна мережа та мережа опитуваних учасників ()*

(*) Червоний відображає Угорщину, жовтий – Словаччину, синій – Україну.

(**) Опитувані колоподібні вузли .

Мережа опитуваних акторів має відмінності: ця мережа складається тільки з шістдесяти опитуваних і набагато більше взаємопов'язана. Хоча між ними є схожість – присутній один великий компонент, що складається з шістдесяти двох відсотків організацій, також існує багато відмінностей в порівнянні з загальною мережею.

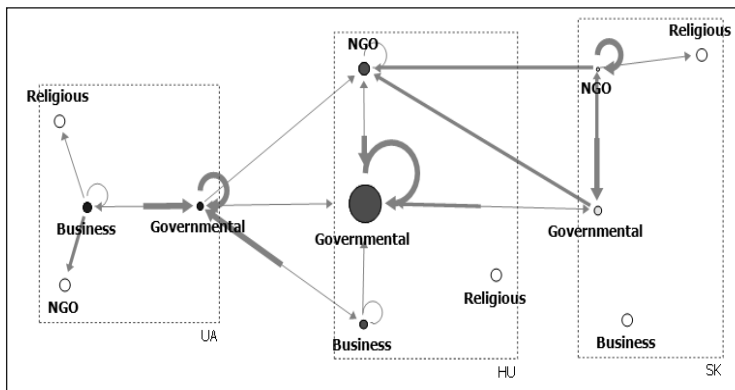
Тут ми маємо змогу ідентифікувати центральних акторів, замкнені фігури, триплети і так далі.

Кордони сильно впливають на галузеві стосунки. Найчастіше сектори з'єднані один з одним всередині країн. Як ми бачимо на рис. 2, хоча в Угорщині церква, а у Словаччині бізнес-сектор залишаються відділені, інші сектори пов'язані принаймні з однією організацією іншого сектора. Транскордонна картина тут інша: основним посередником стосунків є держава.

Угорські державні суб'єкти мають стосунки з українськими та словацькими акторами, як ми бачимо, в основному державни-

ми організаціями. Церква залишається закритою усередині країни у всіх випадках, у той час як цивільні актори працюють інакше в Україні (вони мають стосунки лише всередині країни), тоді як у двох інших випадках існує відносно міцний і життєдіяльний зв'язок між цивільними секторами Словаччини та Угорщини.

Сукупні міжсекторальні стосунки *

Сукупні стосунки поселень **

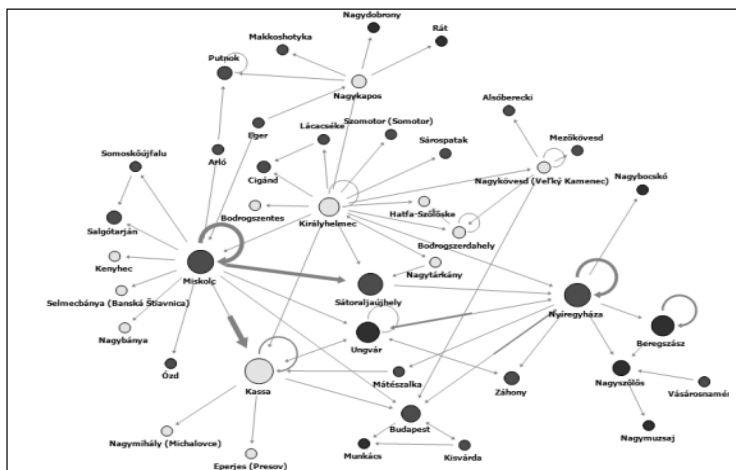

Рис. 2. Галузева мережа та мережа поселень

(*) Літери представляють країни (HU – Угорщина, UA – Україна, SK – Словаччина). Розмір вузлів відповідає кількості вихідних стосунків вузла. Порожні вузли мають менше 10 вихідних стосунків. Товщина лінії пропорційна міцності зв'язків.

(**) – Товщина лінії відноситься до міцності (чисельності) зв'язків. Розмір вузла відповідає кількості вихідних зв'язків.

Зв'язки між країнами інтегровані в культурну схожість: як показано на схемі* рис. 2, зв'язані поселення мають угорську більшість або чисельні угорські меншини у Словаччині та Україні.

Відносини між Угорщиною та двома іншими країнами мають іншу структуру. Великі угорські міста, такі як Мішкольц, мають життєво важливі відносини з невеликими населеними пунктами і містами Словаччини. Крім того, менші населені пункти по різні боки кордону мають відносини один з одним. Українсько-угорські мережі менші і формуються в основному поміж великих міст. Ужгород та Берегово складають більшість стосунків з українсько-го боку, в той час як Ніредьгаза – з угорського.

Брокераж

Згідно з Грановеттером (1973), брокери – це зв'язок між різними групами, навіть якщо у них є тільки одне з'єднання з кожною із них. Концепція брокеражу була розроблена більш точно Гулдом і Фернандесом (1989), які визначили п'ять його типів.

Роль координатора важлива в групі. Це діюча особа, яка має як внутрішні, так і зовнішні зв'язки, і, таким чином, може стати посередником між іншими суб'єктами або забезпечувати потік інформації.

Розглядаючи відносини двох груп, Гулд і Фернандес виділяють три типи. Привратник тільки приймає вхідні зв'язки, не намагаючись з'єднатись з іншими.

Представник презентує групи (наприклад, країну за кордоном), а ітінерант є членом однієї групи, але також встановлює зв'язки з членами поза групою. Наприклад, якщо зв'язок між матір'ю і дитиною є проблематичним, психолог може допомогти

їм вирішити їхні проблеми. І, нарешті, ліазон може бути ідентифікований в разі сполучення щонайменше трьох різних груп. Він виконує координуючу роль між двома іншими групами. Використовуючи попередній приклад сім'ї, якщо подружжя розлучилося і вони не хочуть спілкуватися один з одним, юрист може стати посередником між ними.

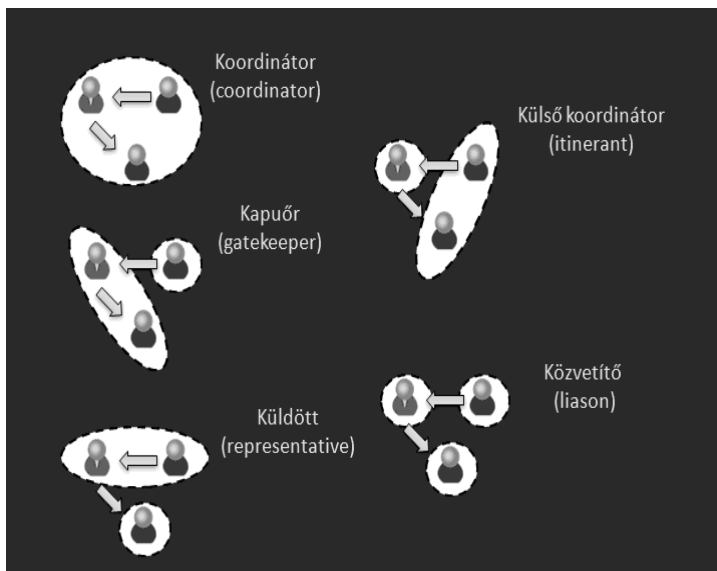

Рис.3. П'ять типів брокеражу

У нашому аналізі ми показуємо акторів, що виконують роль брокерів у трьох країнах (див. таблицю 2). В Угорщині та Україні ми можемо визначити координаторів, але ця роль практично відсутня у Словаччині. В Угорщині урядові організації є основними координаторами, але бізнес-особи також відіграють важливу роль в Україні.

Відсутній ліазон показує, що існує структурний розрив між трьома країнами, тому що немає ніякої організації, яка могла б координувати співпрацю між ними.

Результати брокеражу демонструють, що існують організації і актори, які за своєю суттю є посередниками, наприклад, палати і

консули. Консул Угорщини в Ужгороді відіграє важливу роль, але ми не бачимо подібної особи на іншій стороні кордону.

Консул Угорщини в Кошице також є майже непомітним і, так як словацький консул займає свій пост за межами регіону (у Південно-Східній Угорщині), ми не можемо порівняти їх ролей.

Словаччина має консула в Ужгороді, а Україна – в Пряшеві, але жоден з акторів не згадав про них. Підбиваючи підсумок, зазначимо: ефективність урядових брокерів є низькою, але особи з інших секторів не в змозі виконувати ці ролі.

2. Таблиця

Результати брокеражу

Назва	Країна	Координатор	Привратник	Представник	Ітинерант	Ліазон	Загалом
Окружний уряд м. Саболч-Сатмар-Берег	HU	14	0	9	0	0	23
VATI Угорське некомерційне товариство з обмеженою відповідальністю з регіонального розвитку та містобудування	HU	11	4	2	0	1	18
Kiut Регіональна асоціація розвитку (Загонь)	HU	6	3	1	1	0	11
Угорсько-українська торговельно-промислова палата	HU	0	0	6	5	0	11

Продовження табл. 2

Vodrog Tour, Туристсько-інформаційний центр	SK	3	0	2	0	0	5
Nagykovesd місцевий уряд	SK	1	0	4	0	0	5
HUSKROA	SK	0	2	0	1	1	4
Університет Шафарика в Кошице	SK	0	3	0	0	0	3
Угорський консул в Ужгороді	UA	0	0	5	8	0	13
ADVANCE Закарпатський центр пропаганди та розвитку	UA	6	0	2	0	0	8
Lear	UA	7	0	0	0	0	7
BeregKabel GMBH	UA	5	0	0	0	0	5

Формування доходів і ринку праці

Дослідження проводилося на основі обзору під керівництвом Ендре Шика та Юлії Колтаї¹. Предметом дослідження був регіон, який знаходиться приблизно в 50 км від лінії кордону, де 55 населених пунктів були обрані довільно. За допомоги методу стратифікованої вибірки були відібрані 1202 респонденти вікової групи 18-65 років за спеціальними квотами відносно етнічних угорців у Словаччині та Україні.²

¹ Endre Sik – старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту TARKI, професор Університету Етвоша Лорана Julia Koltai – доцент Університету Етвоша Лорана.

² рідна мова була критерієм відбору в випадку цих груп.

Були поставлені два основні запитання:

- Яким є обсяг доходів за кордоном (як співробітника або як підприємця) в регіоні з потрійним кордоном?
- Які фактори впливають на ймовірність отримання доходів за кордоном в цьому регіоні?

Таблиця 3

**Формування доходів за кордоном –
зайнятість та підприємництво в прикордонній зоні,
за країною та етнічною приналежністю, %**

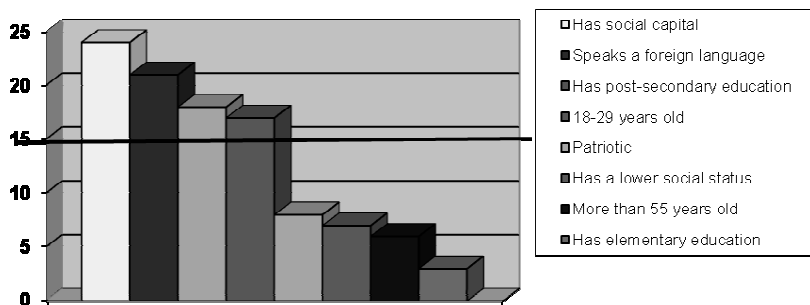
	Угорсько-словацький прикордонний регіон			Угорсько-український прикордонний регіон			Загалом
	Угорці, що живуть в Угорщині	Етнічні угорці, що живуть в Словаччині	Словаки	Угорці, що живуть в Угорщині	Етнічні угорці, що живуть в Україні	Українці	
Число	300	200	100	302	200	100	1202
Формування доходів за кордоном	6	18	19	5	17	14	11
Зайнятість (частина формування доходів)	4	12	10	1	11	8	6
Підприємництво	3	8	10	4	9	7	6

Результати багатовимірного аналізу дозволяють припустити, що ті групи, які мають хороші позиції на ринку праці (тобто є молодшими, представниками чоловічої статі, кваліфікованими), в

основному схильні до міграції у зв'язку з доходами. Ці практики, як правило, вбудовані в інші сфери зовнішньоекономічної діяльності людини або домогосподарства: ті, хто являє собою адекватні людські ресурси (тобто знання мови) і соціальний капітал (тобто зв'язки), є найбільш вірогідними в плані міграції.

1. Діаграма

Формування доходів за кордоном – цінності, які значною мірою походять від середніх (13%) по соціальних групах (%)

Текст до діаграми (див. оригінал):

Має соціальний капітал

Володіє іноземною мовою

Має вищу освіту

Має 18-29 років

Патріотичний

Має нижчий соціальний статус

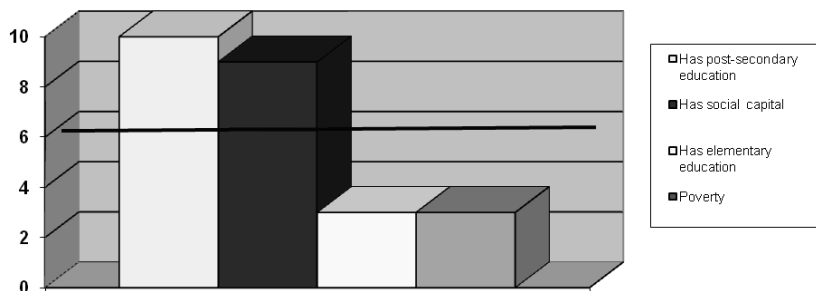
Має понад 55 років

Має початкову освіту

Працюють за кордоном скоріше за все ті, хто незадоволений (своєю ситуацією) і володіє відповідним людським капіталом та демографічним профілем, в той час як шанс для ведення бізнесу вище серед “контрабандистів”, які формують сімейні підприємства і які, ймовірно, будуть примхливими через часті проблеми перетину кордону.

2. Діаграма

Підприємства за кордоном – цінності, які значною мірою походять від середніх (6%) по соціальних групах (%)

Текст до діаграми:

Має вищу освіту

Має соціальний капітал

Має початкову освіту

Бідність

Навчання в прикордонному регіоні

Інша частина дослідження спрямована на учнів середньої школи, та його метою було дізнатися думки угорських та етнічних угорських студентів про можливості та бар'єри, викликані трьома кордонами. Дослідники – Дорка Шік і Юдіт Січі – вибрали чотири середні школи в регіоні з потрійним кордоном, які мають угорських учнів. У цих установах були організовані 9 фокус-груп із учнів, і у керівників школи були взяті напівструктуровані інтерв'ю.

Були вибрані наступні установи: Gymnazium Kralovsky Chlmes (Словаччина), середня школа імені Габора Бетлена, Берегово (Україна), середня школа імені Лайоша Кошута (№ 4) (Берегово, Україна), гімназія імені Лайоша Кошута, професійна школа і гуртожиток (Satoraljauijhely, Угорщина).

Обговорювані теми можуть бути розташовані вздовж 4-х векторів: мова, ідентичність, добробут і закриті кордони проти від-

критих кордонів. На основі цього можуть бути сформовані три типи учнів:

(1) “Лівери”: ті, хто хотів би провести деякий час (більш-менш тривалий період) в Угорщині (у разі етнічних угорців) або в Західній Європі для того, щоб там працювати або вчитися.

(2) «Інтегровані»: залишаються в країні походження, навчаються мовою держави і зосереджуються на тому, як організувати там своє життя.

(3) “Стаєри”: вони також не збираються залишати країну походження, але поділяються на дві підгрупи залежно від (а) готовності йти на компроміси (тобто вивчення мови), готовності до зближення з сусідніми народами та відкрита позиція або (б) вони формують замкнуті спільноти, вважаючи свою присутність в країні місією.

У випадку словацько-угорського кордону здається, що планування, в тому числі щодо мобільності та підвищення кваліфікації, у більшій мірі економічна проблема. “Зводити кінці з кінцями” – це ключовий вираз і найбільш важливий чинник мотивації, на основі чого молодь приймає рішення.

Але у Берегові у зв’язку з відчутним впливом кордону мотиви національної ідентичності і угорські патріотичні елементи є більш виразними, коли мова йде про плани на майбутнє. У той час, як студенти з Kralovsky Chlmec “приїжджають до Угорщини”, студенти з Берегова “виїжджають до Угорщини”.¹

Методи, що використовуються в EUROBORDERREGION

Змішана методологія (об’єднання якісних і кількісних методів), використовувана в рамках проекту, дозволяє проводити глибокий аналіз, об’єднуючи переваги двох видів досліджень. Оскільки проект частково заснований на висновках і методах попереднього проекту “Кордон як складна система”, у нас була можливість удосконалити методи і винести уроки з минулого досвіду.

¹ „kimennek Magyarba” - „atmennek Magyarba”

Ми вирішили використовувати змішану методологію залучення якісних і кількісних методів, включаючи (1) експертні інтерв'ю та картографування сторінок, (2) структуровані спостереження, (3) аналіз ЗМІ, (4) форум зацікавлених сторін і (5) аналіз статистичних даних¹ для підготовки всеосяжної доповіді, не оминаючи увагою географічних, статистичних, економічних, історичних та геополітичних аспектів.

Відповідно до цілей проекту, мета експертних інтерв'ю (1) полягає в тому, щоб отримати інформацію щодо думки зацікавлених сторін про

- участь у ТКС,
- вплив транскордонних проектів на область та організацію,
- вплив близькості кордону на регіон та життєдіяльність певних суб'єктів (органів місцевого самоврядування, мешканців, громадських організацій).

Всього проведуться 50 експертних інтерв'ю (25 з кожного боку кордону²) з представниками найбільш важливих організацій, включаючи урядові та неурядові організації, підприємців, школи і церкви. Перед початком інтерв'ю ключова інформація про організацію буде об'єднана в базу даних з чітким акцентом на транскордонних відносинах та викладена на сайті в якості важливої основи для мережевого аналізу.

Для того, щоб провести аналіз мережі належним чином, ми вирішили використовувати метод снігової кулі, щоб залучити до інтерв'ю нових учасників.

Структуроване спостереження (2) є досить м'яким / антропологічним інструментом і проводиться вздовж чотирьох основних напрямів діяльності. Перший інструмент – спостереження транскордонного трафіка, яке проводиться чотири рази на рік (по одному тижню в кожний з чотирьох сезонів). Майже випадковий розподіл одиниць спостереження дозволяє зробити висновки про характер і масштаби трафіка.

¹ У даній роботі будуть запроваджені якісні методи.

² При виборі інтерв'ююваних ми намагаємося звернути увагу на більш-менш рівномірну кількість різних типів зацікавлених сторін.

Другий інструмент спрямований на порівняння курсів національних валют (по обидва боки кордону) відповідно до курсу, який фігурує на головній сторінці Національного банку. Третій інструмент спрямований на вивчення різниці в цінах на одні з найпопулярніших товарів (включаючи газ), що продаються по обидва боки кордону. Ми порівнюємо ціни на газ, а також ціни на певні продукти. Обрані товари широко відомі як товари “домашнього виробництва”, “з країн-сусідів” і “міжнародні” продукти в магазинах і на відкритих ринках України та Угорщини.

Матеріали щодо сусідньої країни, представлені в засобах масової інформації, також повинні аналізуватись. Нас цікавить зміст он-лайн і оф-лайн ЗМІ (3), вивчаємо інтернет-сторінки населених пунктів в районі кордону, а також аналізуємо зміст популярних друкованих засобів масової інформації на кожному боці кордону.

Грунтуючись на нашому досвіді попереднього експертного семінару та на основі використання результатів цього дослідження, ми створили форум двох зацікавлених сторін (4) по обидва боки кордону, запрошуючи найважливіших дійових осіб. Аналіз форумів буде включено в остаточний варіант дослідження.

Список використаних джерел

Granovetter, M. (1973): The strength of weak ties. American Journal of Sociology, 78. 1360-1380.

Gould, J. - Fernandez, J. (1989): Structures of mediation: A formal approach to brokerage in transaction networks. Sociological Methodology, 89-126.